
Kovács Bodor Sándor

„HITEM A MŰVÉSZET”

Czinke Ferenc portré

Hát ha vissza kell menni az induláshoz, akkor őszintén megmondom, hogy nagyon messze van a gyalogút eleje. Nemcsak a 63 évem miatt, hanem azért is, mert – ma ugyan már mind jobban nem sikk a népi származásával dicsekedni valakinek – nagyon messziről jöttem, nagyon mélyről. Úgy mondtam ezt valamikor, hogy valahonnan Ciberesárból jöttem és ilyen nagy léptekkel jövök.

Hát a Bodrogi tanyavilágban születtem a Meszeske tanyán. A szüleim mind Pácinba valók voltak, én Pácint tartom a szülőháznak, hiába vagyok Nagyrosványon bejelentve anyakönyvileg. Tehát a Meszeske tanyán születtem nyolcadik gyereknek. Apám ott cselédeskedett egy bérlőnél és hát nem jelentettek be, mert arra gondoltak, úgy sem marad meg. Úgy mesélte édesanyám később, hogy fiam, két hét múlva már egy párnával voltál. Volt is itt egy cigányasszony a Setétné, mondta is, hogy te Erzsi hát ebből egy világhírű nagy ember lesz, azt mondja, mert ez már nevet, egy egész párnával van.

*

A Bodrogi tanyavilágban éltünk. Apám hol az egyik tanyán volt, hol a másikon, ahogy a cselédsors ezt megszabta. Úgyhogy én jártam a második elemi közepéig Pácinba, aztán Kisrosvályon, majd Tiszakarád Józsefmajorba, aztán Tiszakarádon végül Halászhomokon. Ez öt iskola. Itt fedeztek fel pataki szuplikációs diákok engem, és innen vittek be egy ilyen tehetségvizsgára Sárospatakra, és hát a református egyház segítségével jártam Sárospatakon iskolába.

*

Aztán háború után visszakerültem Patakra, és akkor elvégeztem a tanítóképzőt és akkor innen, mint NÉKOSZ nevelt kerültem át a Dési Hubert Képzőművész Kollégiumba Budapestre, és a Képzőművészeti Főiskolára. A Képzőművészeti Főiskolán Szőnyi Istvánhoz kerültem, aki nagy mester volt. Ma is úgy emlékszem vissza, hogy hosszú ideig ilyen Szőnyis, Jakubás képeket festettem, mert később a sors Jakuba Jancsival hozott össze. A főiskolán megszűnt a tanárképzés, én egy darabig az ifjúsági mozgalomban dolgoztam és utána minisztériumi engedéllyel rajztanári diplomát

szereztem. Utána, mivel nem nagyon lehetett megélni a művészetből én tulajdonképpen tanítóskodtam.

*

Ide kerültem Nógrádba és rácsodálkoztam erre a bányászvilágra. Ilyen bányász-, meg kohászrajzokat, ipari munkás témájú képeket készítettem, úgy is mondhatnám, hogy szocreál jellegű művészetet csináltam. Amit nem alakoskodásból, hanem szívvel–lélekkel hittem, hát én végső soron a rab-szolgasorból érkeztem ebbe a rendszerbe. Ez csinált belőlem embert, és én mindig hittem abban, amit csináltam, tehát hittem a munkásosztály vezető szerepében, hittem abban, hogy itt egy új világ épül. Hát nekem ez a rend tulajdonképpen kárpótlást adott a cseléd-összüleimig visszamenőleg és én hittem abban, hogy itt egy csodálatos világ épül. Mára összezavarodott minden, és ma kicsit világosabban látunk, hogy egy ilyen szivárványkergetésre született emberként éltük az életünket.

Ha most úgy veszem, akkor azt mondom ma is, hogy érdemes volt, mert akkor derékba voltak törve a hídjaink, az ország el volt pusztítva. Salgótarjánban, amikor itt szétbontották a város főutcáját, csodálkoztunk és ámuldoztunk, hogy ezek vályogból épültek, és boldogok voltunk, amikor megépültek a szebbnél szebb épületek. Nem beszélve arról, hogy több mint 20 éve egy műtermes lakásba kerültem. Óriási dolgot jelentett az életemben.

*

Ma is szeretem azt, ami van, mert ma meg elérkeztünk egy olyan pluralista időszakhoz, amikor végső soron, ha a feje tetejére is állt a világ, de egy fényes szelek időszakát éljük megint. Amiből én azt hiszem, hogy valami új dolog sül ki megint, valami szebb, valami jobb, amikor a vallásos ember nyugodtan imádkozhat, és mindenki abba a pártba lép be, amelyikbe akar. Tehát az ember megtalálja önkifejeződését, önkiteljesedését.

Én a háború után kerültem a főiskolára, amikor abban hittünk, hogy itt egy új világ épül, akkor ez azt jelentette, hogy azt kell csinálni, amit a nép megért, és hogy a nép esztétikailag művelődjön. Tehát azt a korszerű formát kellett megtalálni, amin keresztül a nép felzárkózhat a művészethez, amitől el volt zárva, amit nem ismert, mert hol jártak itt munkások kiállításokra a háború előtt?

*

A végén aztán miután ez a Palócföld népművészetileg egy olyan etnikumot jelent, ami nem elhanyagolható, hiszen a nemzeti kultúra ebből fejlődhet ki, bármilyen hipermodern kultúra lesz, a népi kultúra nélkül mindig idegen marad és valami kommersz kozmopolita kultúrává fejlődne. Ezért a népi

kultúra megnemesítheti a magas kultúrát, azaz a magas kultúrába beemelődhet a népi kultúrának egy olyan része, ami olyan esztétikai szférát teremthet, amiből létrejöhet egy új művészet.

*

Ez a szintézis teremtés ment egy ideig, addig, amíg úgy nem éreztem, hogy már önmagamot ismétlem. Erre az időszakra esik, hogy Keszthelyen megnyerem a Balatoni tárlat első díját, és innen indult meg a vízhez való kötődésem a '70-es években. (Tihanyban ismerkedtem meg Amerigo Tot-tal is, akivel később római ösztöndíjam idején kerültem nagy barátságba.) Szóval rácsodálkoztam a Balatonra és talán a „Requiem a vizekért” című sorozatom is onnan indul.

*

Erdélyi utam erősített meg abban, hogy a népművészetet össze kell kötni magyarság-nemzettudatunkkal. Tehát énbennem az etnikumból eredő népművészethez való kötődés valahogy egy nemzetföltésbe csapott át, és itt jöttek aztán ezek a „Bartók sorozatok”, amelyből a „Párizsi mappá”-ba is bekerült egy képem.

De a Balaton atmoszférájára való rácsodálkozásom indított egy olyan korszakba, hogy túljutva a nemzeti, etnikai, népművészeti hovatarozandóságon először egy népi szecesszióba ment át a festői stílusom. Pl. megjelent egy szökröny, egy szuszék formája és utána ez átváltott egy újmódi szecesszióba. A szecesszió vezetett át később mandorla íveken és a kereszt motívumon keresztül egy olyan képzőművészeti világhoz, amit ma csinállok.

*

Tehát ha ma egy mű gondolata megszületik bennem, az általában egy természeti élményhez kapcsolódik, de mindjobban belejátszik az is, hogy miután konszolidált körülmények között élünk és a konszolidált állapot, már csak koromnál fogva is oda vezetett, hogy letisztultam és egy elvontabb, absztrakt világ felé fordulok.

*

Legutóbb Pácinban, a múlt héten zsűrizték le egy ravatalozóba készített munkámat. Egy zuhanó angyal óva vigyáz egy csillagra, ami lehullik a tengerbe. A temető mindenkié: csecsemő is hal meg, és öreg aggastyán is. Ezt a gondolatot a színeken keresztül vezettem át a rózsaszíntől a barnaszürkén és az aranyló okkeren keresztül a hófehér aggastyánig.

Hiszek abban, hogy végső soron egy ilyen ravatalozóba bekerülő murális feladat is valahol már régen el volt döntve, hogy ez a kis gyerek, aki már

márciusban mezítláb mondta a Nemzeti dalt, ez még ide a ravatalozóba egy örökebb értékű dolgot fog festeni. Tudom, hogy a repülő angyal meg a Göncöl szekér az édesanyámért is van, aki itt van Salgótarjánba eltemetve, én meg miatta vagyok itt.

*

Nekem belülről soha nem lehetett hit nélkül élni, mert egy művész soha nem élhet hit nélkül. Ez a hit egy sajátos Czinke-féle hit, amit baloldalisággal, az emberekben való hitemben, és valahol egy boldogságkeresésben tudnám összefoglalni. Akár azt is mondhatnám, hogy nekem egy sajátosan egyéni vallásom van. Hát ez a művészet, ez a nagy hitem, ha ez nem lenne, akkor valószínű képeket sem tudnék festeni, mert az ember amellet a szivárványkergetés mellett, amiről beszéltem, a teremtésre született és ha alkot az ember, akkor mégiscsak infantilis egy kicsit, mert gyermeknek képzei magát, és mindig azt hiszi, hogy a legújabb műve a legjobb. Hát azt majd az élet döntse el, hogy mit teremtettem. De jó volt így élni egy életen át, hogy mindig hittem abban, hogy amit alkotok az egy boldogságtartománynak a része.

Salgótarján, 1989. március

Beszélgetőtárs: Halászné Szilasi Ágota művészettörténész.

A portréfilm eredeti példánya a Nógrádi Történeti Múzeum tulajdonában van.

„ECSETTEL KÖZELEDTEM A FÖLDHÖZ”

Farkas András portré

Abaújszinán a mostani Szenya nevű községben születtem Szlovákiában, 1920. november 30-án, András napra. Nyolcadik gyerekként születtem, kilencen születünk ebből heten éltünk. A hét gyerek közül én voltam az élők közül a legfiatalabb. Elemi iskolába szülőfalumban jártam. Gimnáziumba a Kassai Állami Magyar Reálgimnáziumba, '31 és '39 között. Itt érettségiztem. Talán annyit kell mondanom ezzel kapcsolatban, hogy '38-ban a Felvidék visszatért, magyar lett beleértve Kassát is, és én már magyar érásban érettségiztem. 1939 és 44 között Pesten a Képzőművészeti Főiskolán tanultam, 44-ben szereztem meg a tanári diplomát. Utána katona lettem, Jutasra kerültem, onnan Németországba. 1945. január 29-én az Odera menti Frankfurthoz közel orosz fogságba estem géppisztolylövéssel a mellemben. Szerencsémre elég hamar, Péter Pálra

már hazakerültem a szülőfalumba. Nem volt sok örömem a szülőfalum viszontlátásában, mert már útközben, Pozsonyban kerítésekre írva ezt láttam: „Ki a magyarokkal! Magyarok von!” Hát ez szomorúsággal töltött el engem.

*

Ha visszagondolok a gyermekkoromra legelsőnek édesapám jut eszembe, ahogy a házunk udvarán vezet egy fehér lovat a kötőfékénél fogva. Édesapám egyébként először 1879-ben vándorolt ki Amerikába. Utána még kétszer megtette ezt az utat, de mindig visszajött, mert annyira szerette a magyar földet. Azért dolgozott odakinn, hogy gazda lehessen itthon, a saját földjén. Sikerült is neki, de azután jött a gazdasági világválság és mindenünk odalett.

*

Én abban a paraszti világban, amibe beleszülettem iskolába kerülésemig, soha festőt nem láttam, nem is tudtam, hogy ilyen csodabogarak léteznek. De mielőtt megkezdtem volna az elemi iskolát már rajzoltam, festettem. Emlékszem, amikor megtanultam olvasni, anyai nagymamámnak olvastam a Bibliát. Ő később szerzett egy olyan képes Bibliát, amiben Rembrandt és Munkácsy illusztrációik is voltak. Akkor hallottam először ezt a két nevet Rembrandt, Munkácsy. Otthon csak azt mondták, hogy rajztanár légy fiam, mert a rajztanárnak, mint tanárnak biztos a megélhetése. Az egyszerű falusi emberek féltek ettől a fogalomtól, hogy festőművész, hát a festőművész az egy bizonytalan foglalkozású valami, meg lehet élni abból, hogy valaki fest? De abból, hogy tanár biztosan meg lehet. Hát így engedett el az édesanyám is Pestre. A Képzőművészeti Főiskola nem volt nekem kedves. Nem szerettem végképp azt a légkört, ami ott körülvette az embert és mai napig is nagy szomorúsággal gondolok ezekre az elherdált évekre. Nem éreztem meg azt ott, a tanáraimtól, mestereimtől, hogy mi is az a művészet, pedig úgy vágytam rá. És sok évnek kellett eltelni, amíg megízleltem a jó ízét a művészetnek.

Nem akartam másod- vagy urambocsá' tizedrangú állampolgár lenni Szlovákiában. Átjöttem Magyarországra, itt kineveztek Nagykállóba az állami Szabolcs Vezér Gimnáziumba tanárnak, itt kezdtem a pályafutásomat. Onnan kerültem '47 augusztusában Balassagyarmatra és itt élek mind a mai napig.

*

Példaképeim klasszikus nagy mesterek voltak elsősorban Rembrandt és Velasquez. Csodáltam Michelangelo-t, de őszintén szólva nem tudtam szeretni az ő gigászi alakjait. Az egyszerű hétköznapi embernek a Rembrandt által megfestett személye mindig, már az első pillanattól kezdve nagyon közel állt hozzám. Ő az utca emberét, az élő hétköznapi embert tudta költői magasságba

emelni. Michelangelo-nak a titánjai tőlem egy kicsit távol álltak, már testileg is, mert én egy vékony, nyeszlett emberke voltam, azok pedig izomkolosszusok. Rembrandtnak a szegényes, fényárnyékos világa az én inkább árnyékos, mint fényes világommal nagyon közeli nexusban volt.

*

A mai napig is a rajz és a festészet mellett az irodalom a kedvenc időtöltésem. Azt is elvártam önmagamtól, hogy a megszerzett élményeimnek valahogy nyoma maradjon. Ezért illusztráltam a kedves költőimet, íróimat, legfőképpen a költők közül Petőfit és Madáchot. Az orosz irodalom az első helyet foglalta el a szívemben mindig. Nagyon szerettem ezt a Tolsztoj, Dosztojevszkij, Csehov, Gorkij, Gogol által megrajzolt orosz világot, közel állt hozzám. A magyar irodalomban Balassi Bálint volt kezdetben a kedvencem, a prózai írók közül pedig mind a mai napig nagyon szeretem Pázmány Pétert, akinek a csodálatosan szép népi nyelvével, szókimondó mondataival ma sem tudok betelni.

*

Mivel földműves családba születtem és eleim mind földművesek voltak, azért számomra ez a foglalkozás lett mindmáig a legkedvesebb és úgy gondolom, hogy a földműves a legsokoldalúbban képzett ember kell, hogy legyen. Jóformán mindenhez kell értenie a földhöz, a műveléséhez, állathoz, emberhez. Engem ez a természet ölen élő ember érdekelt, a földműves és a pásztoremberek, akik méginkább a természettel vannak szoros kapcsolatban. Őket szerettem a legjobban, mert hozzájuk vonzódom lélekben. Nekem szép a kemény vágású arc, a ránc, amit az idő vág az arcukon.

Én a magam módján, ha már minden testvérem a földhöz állt közel, én ecsettel közeledtem ehhez a szeretett földhöz. Rosszul érzem magam a városban, lélekben falusi ember maradtam. Lelkem mintha ma is tiszta fehérre lenne meszelve. mint a házunk volt gyerekkoromban.

*

A képeim megfestési technikájáról annyit, hogy ezek alapozatlan papírlapokra vannak festve. Általában egyszerre festem meg a képeimet. Nem dolgozom sokáig rajtuk, mert hiszen ez a technika nem tűri a többszöri átfestést, mert akkor egyik réteg rákerülve a másikra fénylő hatást kelt, amit én el akarok kerülni. A vízfestésben meg a pasztellban előforduló hatással együtt kialakult bennem ez az elképzelés, hogy olyan látványt érjek el olajtechnikával, amelyik hasonlatos a vízfestéshez és a pasztellhez. Azt próbálom elérni, hogy az eléggé visszafogott színekkel gyöngéden festett képeim olyan hatást keltsenek. mintha nem is olajjal, hanem pasztellel készültek volna.

Hát régen úgy volt a téma kiválasztása, hogy előttem voltak mindig a képzőművészeti példák lóttam futottam már megfestett, megrajzolt, előttem megszentelt témák után. Sok időbe telt, amíg megtaláltam a saját arcomat, mert közben mással is kellett foglalkoznom. Amikor megtaláltam önmagamat, akkor szinte minden festői téma lett. Most ha kilépek házam ajtajának küszöbén, szinte megszólítanak az udvarunk, házunk növényei, kellékei, mintha azt mondanák, hogy itt vagyunk, rajzolj, fess meg bennünket. Mert az ember mindig szeretne valami olyat elmondani, ami sajátosan az ő gondolata, és amivel egy picikét, egy jottányit gazdagítja az emberek látókörét, tudását, érzelmvilágát.

*

Valahogy azt szeretném, ha érzelmileg gazdagodnának az emberek a munkáimat látva. Ha felfedeznének ők is abban a fűben, fában, gyermeki vagy idős arcban valamit, olyat, amit eddig nem fedeztek fel, amire ezentúl felnéznek majd, ami általam megnyitott kapu számukra, amin keresztül egy picikét másképp látnak, mint eddig láttak.

A jó az lenne, hogyha nézi valaki a rajzomat és látja valamelyik öreg földművesem arcát, akkor valami melegséget érezne, talán apjára vagy nagyapjára gondolna. Hát, ha ezt érzi valaki a képeim láttán. akkor mindent elértem, amit egy képpel elérhet az ember.

Balassagyarmat, 1990. május

A beszélgetésben részt vett Halászné Szilasi Ágota művészettörténész.

A portréfilmet 1990. november 30-án, Farkas András 70. születésnapján mutatták be Salgótarjánban és Balassagyarmaton.

A film eredeti példánya a Nógrádi Történelmi Múzeum tulajdonában van.